

1000 Yıl Sonra 3000 km Öteden Yana Yana Gelen İki Gemi: Saga Farmann ve Yenikapı 12 Cem Gürdeniz

Gemilerin de talihi vardır. Omurgaları kızığa konulduğu anda kaderlerini bilemezler. Ancak talih onlara hiç beklenmedik sonlar veya yeniden doğumlar gerçekleştirir.

2 Ağustos 2023 sabahı Tuna ve Karadeniz yolu ile İstanbul Boğazına giren ve 15 Ağustos sonrası İstanbul'da Rahmi Koç Müzesinde misafir edilen **Saga Farmann** isimli 10. Yüzyıl Viking ticaret gemisi replikası ile aynı müzede 22 Şubat 2019 tarihinden bu yana sergilenen **Yenikapı12** batığı replikasıdan bahsediyorum.

Yenikapı12 batığı bir Doğu Roma ticaret gemisine ait. 1200 yıl önce şimdi Yenikapı Metro İstasyonunun bulunduğu alan (**Theodosius**) liman iken fırtınada karaya oturarak batmış. Batık 2007 yılında metro çalışmaları sırasında kıydan 300 metre uzakta bulunmuş.

Saga Farmann bir ticaret gemisi (**knarr**) olarak inşa edilmiş ve **Larvik** Norveç'te 1000 yıl önce fırtınada batmış. Batık 1970 yılında kıydan uzakta toprak altında bulunmuş. Batık halen Tonsberg/Norveç'te **Slottsfiells Müzesinde** sergileniyor.

Her ikisi de denizden uzak toprak altında bulunan bu gemiler, derhâl koruma altına alındılar ve müze ya da koruma alanlarına taşındılar. Daha sonra yapılan detaylı ölçüm ve örnekleme çalışmaları sonucunda aslına uygun şekilde yeniden inşa edildiler ve denizle buluştular. Her iki gemi de dönemlerinin teknolojik, gemicilik, ekonomik ve sosyolojik pek çok akademik alt alanında denizde fiili seferler dahil pek çok tecrübede fiilen kullanıldılar.

Saga Farmann merkezi Oslo'da bulunan Oseberg Viking Mirası Vakfı tarafından tamamen 1000 yıl öncesinin gemi inşa teknikleri kullanılarak **Jan Knutsen** tarafından 2014 yılında inşa edildi. Yenikapı 12 batığı İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, **Sualtı Kültür Kalıntılarını Koruma Anabilim Dalı Başkanı** Prof. Dr. Ufuk Kocabaş ve öğretim üyesi **Doç. Dr. Işıl Özsait-Kocabaş** liderliğinde koruma altına alındı ve 2017 yazında RMK Tersanesinde aslına uygun ölçülerde inşa edilerek deniz suyu ile buluştu. Kısa süre İstanbul Arkeoloji Müzesinde sergilenen gemi daha sonra Hasköy'deki RMK Müzesinde sergilenmeye başlandı.

MS 10. Yüzyıl Viking Ticaret Gemisi replikası **Saga Farmann** 29 Nisan'da **Norveç/Tonsberg**'den hareketle dümen suyunda 1900 mil bırakarak **Tuna Nehri** ve **Karadeniz** üzerinden 2 Ağustos'ta İstanbul'a vardı.

İstanbul'a Vikingler 8. Yüzyıldan itibaren çeşitli nedenlerle geldiler. Volga üzerinden büyük ticaret yollarına ulaşmak için güneye yol açtılar. Bazıları **Dinyeper** üzerinden Karadeniz'e, sonra İstanbul'a ulaştı. **Ayasofya**'da en az iki runik yazı bulunmaktadır. Ayrıca 10. yüzyıldan itibaren karışık kuzeyli gruplardan oluşan **Varangian**'ların Doğu Roma saray muhafızları olduğu biliniyor. Asırla önce uluslararası bir liman olan Büyükçekmece'de yapılan son kazılar, Vikinglerin ve Varangianların 8. ve 11. yüzyıllar arasında farklı dönemlerde burada yaşadığını gösteriyor.

Gerçekte birisi Viking mirası kuzey, diğeri eski Mısır, Helen ve Doğu Roma mirası güney ekollerinin yaptığı her iki geminin aralarında 3000 km gibi büyük mesafe olmasına rağmen

ortak görünüşe ve donanımlara sahip olması başlangıçta dikkat çekiyor. Ancak detaylara inildiğinde arada ciddi yapıım teknikleri farklılığı ortaya çıkıyor.

Her iki geminin gemi inşa teknikleri kurucu direktörlüğünü yaptığım KÜDENFOR organizasyonunda 18 Ekim 2023 tarihinde RMK Müzesi/Hasköy Konferans Salonunda bir panelle tartışıldı. Panelde **Yenikapı12** projesinin başından bu yana yöneticisi olan **Prof. Ufuk Kocabaş** ile **Saga Farmann'** inşa eden **Jan Knutsen** detaylı bilgiler vererek 1000 yıl aradan sonra aynı dönemi yaşayan her iki geminin çok daha iyi anlaşılmasını sağladılar.

Saga Farmann Viking gemi inşa tekniği ile inşa edilen 20 metrelik bir ticaret gemisi. O nedenle savaş gemisi olan uzun gemilere (**long boats**) nazaran gemide kürek sayısı az. Ambar ve koruyucu bir davlumbaz varlığı dikkat çekiyor.

Yenikapı12 metro kazılarında bulunan 37 batık arasında incelenmeye alınan 23 gemiden birisi. Özelliği, 23 gemi içinde en iyi derecede korunmuş olmasıydı. 9,2 metrelik bu gemi de bir ticaret gemisi. **Saga Farmann'**ın kare yelkenine karşılık onun yelkeni Latin yelkeni. Bu durum rüzgâr üzerine dar apaz seyri gidilme olanağı sağlıyor. Halbuki **Saga Farmann'**ın kare yelkeni sadece pupa ve geniş apaz seyirlerine izin veriyor. **Yenikapı12** Marmara içi seyirlere uygun yapıda. Saga Farmann ise açık denize çıkacak özelliklere sahip.

Saga Farmann, yapımcısı tarafından çok detaylı bir sunumla anlatıldığı üzere, 1970 yılından itibaren söz konusu batık kalıntısı **Profesör Arne Emil Christensen** tarafından **Klastad** projesi adı altında korunmaya alındığı andan itibaren replika kararı verilmiş ve daha sonra Oseberg Vakfı kaynakları ile aslına uygun ve o dönem teknikleri ile inşa edilmiş.

Saga Farmann meşe ağacı ile bindirme kaplama tekniği ile inşa edilmiş. Gerek omurgası ve direği gerekse postaları ile baş ve kış bodoslama eğrileri özel olarak seçilen meşe bedeni ve dallarından seçilmiş. Yenikapı 12 ise meşe, kestane, gürgen, çınar ve kayın ağaçlarından armuz kaplama tekniği ile inşa edilmiş bir gemi. Yenikapı12'de ağaç sigiller kullanılmış. Gemide demir çivi yokken **Saga Farmann'**da ağaç sigiller yanında demir ve bakır çiviler de kullanılmış. Kuzeyli Saga Farmann tekne formu Kuzey Denizinin kaba dalgalarını söndürecek yuvarlak hatlara sahip iken Yenikapı12 altı düze yakın ve bordada daha dik hatlara sahip bir gemi olarak karşımıza çıkıyor.

Yenikapı12 batığı ile Saga Farmann arasındaki en önemli fark Saga Farmann batığının bir müzede sergilenmesine rağmen Yenikapı12 ve diğer batıkların keşiflerinden bu yana 16 yıl geçmesine rağmen bir müzede sergilenme olanağı bulamaması. Doğu Roma dönemine ait 37 gemi batığının kıyıda 300 metre uzakta topluca bulunması dünya sualtı arkeolojisi için rekor sayılacak bir keşiftir. Kazılara katılan 50 arkeolog ve 600 işçi ile tarihimizin en büyük sualtı arkeoloji çalışması yürütülmüştür. Gerek gemi tipleri gerekse taşıdıkları yükler hakkında çok detaylı ve zengin buluntular yeni ve önemli akademik çalışmalara enerji verdi. Ancak bu değerli kültür mirası halk ile bir müze üzerinden henüz buluşmamıştır. Ortada İBB tarafından 2012 yılında başlatılan müze projesinin varlığına rağmen 37 gemi ve 5000 objenin sergileneceği proje henüz hayata geçirilmemiştir.